

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 475 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников	18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari.....	26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li	
Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review.....	32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.....	38
Primova Shaxlo Jumayevna	
Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash.....	43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi	
Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish	52
Qodirova Zilola Maxmud qizi	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi.....	57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari.....	71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi	
Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution.....	76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar.....	89
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish"	101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.	
Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan	105
To'irova Hamida Umedovna	
Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli	114
Shakhlo Davirova	
2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi	120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek	
O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari	125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi	
Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri	133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahridinxon Bahroil o'g'li	
Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security.....	138
Mamayusuf Abdusamatov	
Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari	143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich	
Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров.....	150
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish	157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li	

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi.....	163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari	167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna	
Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innovatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari	173
Ulasova Oygul Baxtiyorovna	
Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом.....	178
Бердиева Дилфуза Ахатовна	
Improving long-term assets accounting and auditing	184
Gulboy Yusupov	
Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli.....	189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich	
Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar.....	193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur	
Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar	200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li	
Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish.....	206
To'qlijev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri.....	214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса.....	219
Садикова Раъно Абдуллаевна	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati	225
Salixova G.J	
Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi.....	230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li	
Measuring methodologies of influence of the esg factors	235
Tolipova Feruza Alisherovna	
Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития.....	240
Омонов Отажон Журакулович	
Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish	249
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана.....	253
Каршиева Мохинур Олим кизи	
Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida)	257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
Умные города как фактор экономического развития.....	261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева	
Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан.....	266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish	270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich	
Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash.....	275
Fozil Xolmurotov	
Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlarini.....	282
Quliyev Begimqul Melikovich	

O'zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o'sishi.....	289
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Empowering uzbekistan's grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency.....	292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna	
Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to'g'risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich	
To'qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo'llari	303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi	
Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan).....	307
Azimov Shakhzod	
Organik mahsulotlar eksportini rag'batlantirishda maqsadli bozorlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalari.....	314
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Korxona iqtisodini barqarorligini ta'minlash masalalari.....	319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich	
Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях.....	323
Джураева Гузаль Шавкатовна	
Sug'urta zararlarini baholashda sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna	
O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari	332
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta'sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili	336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	342
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna	
Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash	352
Xolto'rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta'siri.....	358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integratsiyasi istiqbollari.....	362
Ochilov Abdujabbor Akramovich	
O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari.....	369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna	
Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni	375
Pulatov Shaxron Axmedovich	
Loyiha budjeti va uning ijrosini ta'minlash masalalari.....	379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich	
Qishloq xo'jaligidagi chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy faoliyatini o'rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida).....	390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo'llari.....	397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna	
Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti	403
Yulduz Usmanova	
Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati	411
Hamroyeva Umida	

Comparative statistical analysis of foreign trade indicators of the Republic of Uzbekistan	415
Abdujalilova Bibisora Bakhodir kizi	
Yaxshi korporativ boshqaruv orqali aktsiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini oshirish: metodologik yondashuv.....	423
Urinov Bobur Nasilloevich	
JAS – barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yapon modeli vositasi	423
Baynazarov Elmurod Erkinovich	
Xususiy banklarning depozit operatsiyalarini mustahkamlash yo'llari	435
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
The impact of digital financial technologies on the financial system.....	439
Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li, Pardayev Olim Mamayunosovich	
Korxona eksport salohiyatini oshirishning "yashil" marketing mexanizmi	443
To'rayev Shohrux Halimovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda turistik oqim mavsumiyligini boshqarish yo'llari	448
Fayazov Muxiddin Sobirovich	
Sanoat korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bo'yicha xalqaro tendensiyalar	453
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Ayollar tadbirkorligining tarixi: O'zbekiston va dunyo bo'yicha rivojlanishi.....	459
Burxanova Sabo Tulanovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlar risklarini pasaytirishni takomillashtirish yo'llari.....	466
Xalilov Umid Ishtemirovich	
Korxona moliyaviy ko'rsatkichlari tahliliga fundamental yondashuv.....	470
Dilshodjon O'rinov, Sanobar Ismoilova	

KORXONA MOLİYAVIY KO'RSATKICHLARI TAHLILIGA FUNDAMENTAL YONDASHUV

Dilshodjon O'rinov

Farg'ona davlat universiteti, katta o'qituvchisi

Sanobar Ismoilova

Farg'ona texnika universiteti, katta o'qituvchisi

ORCID: 0000-0003-0690-2139

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxona moliyaviy ko'rsatkichlarini fundamental tahlil qilish yondashuvi asosida o'rganilgan. Asosiy e'tibor moliyaviy hisobot ma'lumotlarini yig'ish va tahlil qilish usullariga qaratildi. Tahlil jarayonida nisbiy va absolyut ko'rsatkichlar, dinamik tahlil va moliyaviy koeffitsiyentlardan foydalanildi. Bu usullar korxonaning moliyaviy barqarorligi va rentabelligini chuqur baholash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: moliyaviy tahlil, koeffitsiyent, hisobot, barqarorlik, rentabellik.

Abstract: This article examines a fundamental approach to analyzing a company's financial indicators. The focus is placed on methods of collecting data from financial statements and analyzing them. The study uses relative and absolute indicators, trend analysis, and financial ratios. These methods allow for an in-depth assessment of a company's financial stability and profitability.

Key words: financial analysis, ratio, reporting, stability, profitability.

Аннотация: В данной статье рассмотрен фундаментальный подход к анализу финансовых показателей предприятия. Основное внимание уделено методам сбора данных из финансовой отчетности и способам их анализа. В процессе анализа применялись относительные и абсолютные показатели, динамический анализ и финансовые коэффициенты. Эти методы позволяют глубоко оценить финансовую устойчивость и рентабельность предприятия.

Ключевые слова: финансовый анализ, коэффициент, отчетность, устойчивость, рентабельность.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligi, moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligi ularning moliyaviy holatini chuqur va tizimli tahlil qilish orqali aniqlanadi. Ayniqsa, global iqtisodiy beqarorlik, inflyatsiya, valyuta kurslari o'zgarishi hamda bozor talabidagi siljishlar korxonalarni doimiy moliyaviy monitoring yuritishga majbur qilmoqda. Korxona moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qilish nafaqat mavjud resurslardan oqilona foydalanish, balki investitsiya qarorlarini asoslash, kreditga layoqatlilikni aniqlash va foyda olish imkoniyatlarini aniqlashda ham muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, bunday tahlil rahbariyatga strategik qarorlar qabul qilishda aniq va asosli tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, moliyaviy ko'rsatkichlarni fundamental yondashuv asosida o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi. Mazkur maqolada korxonaning moliyaviy holatini baholashda qo'llaniladigan asosiy uslublar va ko'rsatkichlar tizimli tahlil qilinadi hamda sohaga oid taklif va xulosalar beriladi.

Iqtisodiy tahlil og'ishlarni aniqlash, ularni tahlil qilish va salbiy og'ishlarni bartaraf etish bo'yicha tuzatish va boshqaruv chora-tadbirlarini tashkil etish uchun hisobot va rejalashtirilgan ma'lumotlarni solishtirishga asoslanadi. Bundan tashqari, iqtisodiy tahlil asosiy tendensiyalar va qonuniyatlarni tushunish hamda korxonaning ichki xaziralarni aniqlash imkonini beradi. Agar korxonada buxgalteriya (yoki soliq) hisobidan farqli ravishda dolzarb ma'lumotlarni olish imkonini beradigan boshqaruv hisobi mavjud bo'lsa, menejmentda ushbu usuldan foydalanish mumkin bo'ladi. Iqtisodiy tahlil katta hajmdagi birlamchi ma'lumotlarni qayta ishlashni o'z ichiga oladi. Shu sababli kompaniyalar korxonaning moliyaviy holatini har tomonlama baholash uchun mo'ljallangan zamonaviy dasturiy paketlardan foydalanadilar.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodchi olimlarning ilmiy va o'quv-uslubiy asarlarini o'rganish natijalariga asoslanib aytish mumkinki, korxonalar moliyaviy tahliliga yondashuvlar mazmun jihatdan bir-biriga yaqin bo'lib, turlicha bayon qilingan. Jumladan, xorijlik iqtisodchi olimlar A.I. Alekseeva, Yu.V. Vasilev, A.V. Maleeva va L.I. Ushviskiylar tomonidan quyidagicha ta'rif berilgan: "Moliyaviy tahlil ichki axborot manbalaridan foydalanish imkoniga ega bo'lmagan tashqi subyektlar tomonidan o'tkaziladigan tahlildir" deb belgilangan.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlarning asarlarida ham korxonalar moliyaviy faoliyati natijalari tahliliga yondashuvlar mavjud. Jumladan, iqtisodchi olim M.Q. Pardaev moliyaviy tahlilga quyidagicha ta'rif beradi: "Moliyaviy tahlil – xo'jalik yurituvchi subyekt moliyaviy natijalari va moliyaviy holatini o'rganishga bag'ishlangan tahlildir".

Iqtisodchi olimlar E. Ergeshev va X.M. Davlyatovlar esa moliyaviy tahlilning maqsadini quyidagicha izohlaydilar: "Moliyaviy tahlilning maqsadi – hisobot ma'lumotlari orqali korxona xo'jalik faoliyatida o'tgan davrda, tahlil qilinayotgan vaqtda erishilgan hamda kelgusida erishiladigan moliyaviy natijalar va moliyaviy holatga har tomonlama baho berishdan iborat".

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar korxonalarning rasmiy moliyaviy hisobotlari, statistika agentliklari ma'lumotlar bazalari hamda ochiq manbalardan to'plandi. Olingan raqamlar asosida moliyaviy ko'rsatkichlar tahlilining nisbiy va absolyut usullari, trend tahlili hamda koeffitsiyentlar orqali tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Moliyaviy rejalashtirishning me'yoriy usuli ikki jihatdan ko'rib chiqiladi: tashqi va ichki. Tashqi muhit xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun ma'lum me'yor va standartlarni belgilaydi. Shunday qilib, qonun bilan tasdiqlangan standartlar mavjud (soliq stavkalari, amortizatsiya stavkalari, zaxira fondiga ajratmalar stavkalari va boshqalar). Bundan tashqari, kompaniya ma'lum sanoat standartlariga rioya qilishi kerak. Ayniqsa, bu kompaniyaning to'lov qobiliyati va kredit qobiliyati banklar tomonidan baholanishida muhim ahamiyatga ega. Korxonalar o'z ichki tartib-qoidalarini ham ishlab chiqadilar. Mahsulotlarni uzluksiz ishlab chiqarish va sotishni ta'minlash uchun xom ashyo va materiallar, tugallanmagan ishlab chiqarish va tayyor mahsulotlar uchun standartlar va normalar hisoblab chiqiladi.

Standart usuldan foydalangan holda aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyojni aniqlash, bir tomondan, ishlab chiqarishda to'xtalishlarning oldini oladi, ikkinchi tomondan, omborlarda minimal balansni saqlashga yordam beradi. Bu esa korxonaning moliyaviy resurslarining bir qismini bo'shatadi. Korxona xarajatlarning ayrim qismlari ham standartlashtiriladi va hisobot yili yakuni bo'yicha olingan sof foyda qabul qilingan me'yorlarga muvofiq iste'mol fondlari, jamg'arma va zaxira fondlari o'rtasida taqsimlanadi.

Balans usuli korxonaning ehtiyojlari bilan mavjud va jalb qilingan moliyaviy resurslar o'rtasidagi muvozanatni aniqlashga asoslanadi. Korxona, bir tomondan, resurslardan foydalanishning asosiy yo'nalishlari va hajmlarini, ikkinchi tomondan esa zarur resurslarni olish hajmi va manbalarini ko'rsatadigan balansni tuzadi. Balans usuli biznesni rejalashtirishda pro-forma balansni tuzishda qo'llaniladi. Bundan tashqari, bu usul asosida tushumlar va to'lovlar rejalari, daromadlar va xarajatlar rejalari hamda to'lovlar kalendari ishlab chiqiladi.

Kompaniyaning faoliyatini kelgusi yil uchun rejalashtirishda maqsadli ko'rsatkichlar qiymatlarini, birinchi navbatda, sotishdan tushadigan tushumni va erishilishi mumkin bo'lgan savdo o'sish sur'atlarini ta'minlash shartlarini aniqlash zarur. Amaliyotda kompaniya faoliyatining rejalashtirilgan maqsadli ko'rsatkichlarini asoslash uchun turli usullar qo'llaniladi. Ayniqsa, foizga bog'langan analitik usullar va modellar keng tarqalmoqda. Bu modellarning mohiyati shundan iboratki, barcha asosiy xarajat moddalari, aktivlar va majburiyatlar prognoz qilingan sotishning ulushi sifatida ifodalanishi mumkin. Oddiy modellarda odatda chiziqli (proportsional) bog'liqlik nazarda tutiladi. Murakkab modellarda esa har bir aktiv va passiv moddasi o'z hisoblash algoritmitiga ega bo'ladi.

Bunday usullarning muhim xususiyati iqtisodiyotda “klapan” (yoki “velka”) deb ataladigan kompensatsion o'zgaruvchidan foydalanish hisoblanadi. Bu qo'shimcha tashqi moliyalashtirishning izlanayotgan manbai bo'lib, kompaniyaning kelajakdagi rivojlanish ko'rsatkichlarini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, foizga bog'langan analitik usuldan foydalangan holda kompaniya sotish prognozini, balansni, daromadlar to'g'risidagi hisobotni va qo'shimcha moliyalashtirish zarurligini ishlab chiqishi mumkin.

Ushbu prognoz shakllari har qanday moliyaviy rejaning asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi va ular asosiy ko'rsatkichlarni aniqlash hamda kompaniyaning moliyaviy hisobotlarini yaratishda qo'llaniladi. Shu munosabat bilan kompaniya imkoniyatlari va ustunliklarini baholash uchun uning rivojlanish ko'rsatkichlarini rejalashtirishda balans usulining qo'llanishi dolzarbdir. Uning ayrim jihatlarini ko'rib chiqamiz.

Korxonaning dastlabki balans. Faraz qilaylik, alkogolsiz ichimliklar sotuvchi tijorat tashkiloti mavjud. Kompaniyaning balans hisoboti dastlabki shaklda 1-jadvalda keltirilgan (1-jadval).

1-jadval. Kompaniya balans hisoboti, ming so'm.

Aktiv	Summa	Passiv	Summa
Aylanmadan tashqari aktivlar	6000	Taqsimlanmagan foyda	4000
Tovar-moddiy zahiralar	2000	Oddiy aksiyalar	1000
Debitorlik qarzi	1000	Uzoq muddatli qarzlari	3000
Pul mablag'lari	300	Qisqa muddatli qarzlari	0
Boshqa aylanma aktivlar	200	Kreditorlik qarzlari	1500
Jami aktivlar	9500	Jami passivlar	9500

Bu balans haqida nima deyish mumkin? Birinchidan, kompaniya noldan ishlamayotgani aniq. Ayni paytda u 4 million so'm (taqsimlanmagan foyda) ishlab topgan. Bundan tashqari, uzoq muddatli to'lov muddati bilan tavsiflangan aylanma aktivlar (6 million so'm) quyidagilar bilan qoplanadi:

- o'z kapitali (taqsimlanmagan foyda + aksiyalar) – 5 million so'm;
- uzoq muddatli kreditlar – 1 million so'm.

Inventarizatsiya foydalanilmagan uzoq muddatli kreditning qolgan qismi (2 million so'm) hisobidan moliyalashtiriladi. Bu shuni anglatadiki, kompaniya moliyaviy ahvolini yomonlashtirmasdan qisqa muddatli kredit olsa, pulni tezda qaytara olmaydi.

1,5 million so'm miqdorida uzoq muddatli aktivlarning qolgan summasini qoplash (debitorlik qarzlari, pul mablag'lari va boshqa joriy aktivlar) qisqa muddatli qarzni bir xil darajada ushlab turish orqali ta'minlanadi. Bu qarz byudjetga, mol etkazib beruvchilarga va boshqa kreditorlarga qarzlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Aytaylik, ushbu kompaniya kelgusi yilda o'z mahsulotlarini sotishni 50 % ga oshirishni rejalashtirmoqda. Bundan tashqari, joriy yilda kompaniyaning savdo imkoniyatlaridan 100 % foydalanilgan. Xarajatlar, aktivlar va o'z-o'zidan o'zgarib turadigan balans passiv moddalari proporsional ravishda sotish hajmining o'zgarishiga bog'liq deb taxmin qilinadi. Bundan tashqari, kompaniyaning qabul qilingan dividend siyosatida aksiyadorlarga aksiya nominal qiymatining 50 foizi miqdorida yillik dividendlar to'lanishi ko'zda tutilgan. Kompaniyaning joriy faoliyati natijalari 2-jadvalda keltirilgan (2-jadval).

2-jadval. Kompaniya foyda va zararlar to'g'risidagi hisoboti, ming so'm.

No	Ko'rsatkich	Summa	Tushumga nisbatan foizda, %
1	Yillik daromad (tushum), YD	60 000	100,00
2	Sotilgan mahsulot tannarxi, T	48 000	80,00
3	Yalpi foyda, YF	12 000	20,00
4	Sotish va ma'muriy xarajatlar, SMX	9000	15,00
5	Sotishdan olingan foyda (operatsion foyda), OF	3000	5,00
6	Kredit bo'yicha foizlar, Kfoiz	600	1,00
7	Soliq to'languncha foyda	2400	4,00
8	Foyda solig'i (20 %), FS	480	0,80

9	Sof foyda, SF	1920	3,2
10	To'langan dividendlar	500	0,83
11	Taqsimlanmagan foyda	1420	2,36
12	Umumiy xarajatlar	57600	96,00
13	Amalga oshirilgan xarajatlar rentabelligi, R, %	2,46	–

2-jadvaldagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, sotishdan tushgan tushumda tannarxning ulushi 80 % ni tashkil qiladi. Bu shuni anglatadiki, tovarlarga qo'shimcha qiymat qo'yish darajasi ancha yuqori (o'rtacha 25 %). Darhaqiqat, tovarlarni sotib olish narxiga o'rtacha belgilash koeffitsienti:

$$\text{Marja} = 60 \text{ million so'm} / 48 \text{ million so'm} = 1,25.$$

Operatsion xarajatlar (sotish va ma'muriy xarajatlar) daromadning 15 % ini tashkil qiladi. Kelgusi yilni rejalashtirishda xarajatlarning daromaddagi ulushi bir xil darajada (80 %) qoladi, deb taxmin qilinadi. Shu bilan birga, qat'iy tejash rejimi tufayli operatsion xarajatlar daromadning bir xil 15 % dan oshmasligi kerak.

Kompaniya aksiyalarining bir aksiya nominal qiymati 20 so'm bo'lsin. Bu shuni anglatadiki, muomaladagi aksiyalar soni:

$$1\,000\,000 \text{ so'm} / 20 \text{ so'm} = 50\,000 \text{ dona}.$$

Shu bilan birga, yil oxirida har bir aksiya uchun 10 so'm miqdorida dividendlar to'lanadi ($20 \text{ so'm} \times 50 \%$). Aksiyalarning to'liq to'plamiga asosanib, bu quyidagicha bo'ladi:

$$10 \text{ so'm} \times 50\,000 \text{ dona} = 500\,000 \text{ so'm}.$$

Shunday qilib, daromad solig'i va dividendlarni to'lagandan so'ng, foydaning dastlabki miqdorining yarmidan bir oz ko'prog'i qoladi – taxminan 56 %:

$$(1\,354 \text{ ming so'm} / 2\,400 \text{ ming so'm}) \times 100 \%.$$

Bu kompaniya faoliyatining sarflangan xarajatlarga nisbatan nisbatan past rentabellik darajasiga olib keladi (2,35 %).

Balansni baholashning yana bir muhim ko'rsatkichi – bu kompaniyaning ishbilarmonlik faolligi omili (darajasi). U yiliga tovar zahiralari (TZ) bo'yicha so'rovlar soni (Kayl) bilan tavsiflanadi. [1-jadval] va [2-jadval] dagi ko'rsatkichlar yordamida ushbu omil qiymatini aniqlaymiz:

$$\text{Kayl} = T / TZ = 48 \text{ million so'm} / 2 \text{ million so'm} = 24 \text{ ayl}.$$

Ko'rib turganimizdek, aylanish muddati (tovar-moddiy zahiralarning daromadga aylantirilishi) taxminan ikki hafta: $365 \text{ kun} / 24 \text{ ayl} = 15,2 \text{ kun}$. Aytish mumkinki, bu kompaniyaning ishbilarmonlik faoliyatini baholash uchun yomon emas.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Korxona moliyaviy ko'rsatkichlarini fundamental yondashuv asosida tahlil qilish, ularning moliyaviy holatini to'liq baholash, ichki imkoniyatlar va xavf omillarini aniqlash imkonini beradi. Bu yondashuv kompaniya faoliyatining samaradorligini aniqlash, qaror qabul qilish jarayonini asoslash va resurslardan oqilona foydalanish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etadi. Moliyaviy ko'rsatkichlarning dinamikasi va nisbiy tahlillari korxona ichki holatini real vaqtda kuzatish, uning rentabelligi va barqarorligini aniqlashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Sohani rivojlantirish uchun, eng avvalo, moliyaviy axborotlarning ochiqligi va ishonchligini ta'minlash muhim. Shuningdek, zamonaviy tahlil texnologiyalarini joriy etish, korxonada avtomatlashtirilgan tahlil tizimlarini kengaytirish, moliyaviy tahlil sohasida ishlovchi mutaxassislar malakasini oshirish hamda xalqaro standartlarga mos metodologiyalar asosida tahlil amaliyotini kengaytirish zarur. Bu esa korxonalar faoliyatining barqarorligini ta'minlash va strategik boshqaruv sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Алексеева М. М. Планирование деятельности фирмы: учеб.-метод. пособие. М.: Финансы и статистика, 2003. 248 с.
2. Бабич Т. Н., Козьева И. А., Вертакова Ю. В., Кузьбожев Э. Н. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2012. 336 с.
3. Vaxobov A. Malikov T. Moliya: darslik. T.: Noshir, 2012 y.
4. R. Higgins. Analysis for Financial Management. – New York: McGraw-Hill Education, 2019. – 384 p.
5. J. Wild, K. Subramanyam, R. Halsey. Financial Statement Analysis. – New York: McGraw-Hill Education, 2020. – 688 p.
6. P. Atrill, E. McLaney. Financial Management for Decision Makers. – London: Pearson Education, 2021. – 592 p.

7. F. Fabozzi, P. Drake. Finance: Capital Markets, Financial Management, and Investment Management. – New Jersey: Wiley, 2009. – 832 p.
8. C. Horngren, G. Sundem, J. Elliott. Introduction to Financial Accounting. – Boston: Pearson, 2018. – 624 p.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
